

SAMTALE I KLASSEROMMET

Av Beate Børresen, dosent em.

Opplæringen skal sikre at elevene ... kan bruke språk for å tenke, skape mening, kommunisere og knytte bånd til andre. (Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen, s. 6)

Samtale er en viktig arbeidsmåte

Moderne pedagogikk tar utgangspunkt i en forståelse av barn som aktive, tenkende og velgende individer som er deltakere i egen læring. Elevene lærer når det legges opp til at de møter problemer, må forklare, får utvikle ideer og lære av feil, samt at de kan tenke alene og sammen med andre. Dette skjer best i form av samtale – enten mellom lærer og en, noen eller alle elever, eller mellom elevene. Målet med slike samtaler er at de skal føre til læring og forskning har vist at hvis disse samtalene har en viss struktur, så gjør de det. Samtale i pedagogikk og i læreplaner betyr derfor strukturert samtale i en eller annen form.

Sammenliknet med den sentrale plass samtale har i moderne pedagogisk teori er samtale er en lite brukt arbeidsmåte i norske klasserom (Aukrust 2001, Hertzberg 2012). En grunn til at det er slik, kan være at lærerne rett og slett ikke vet hvor viktig samtale er eller hvordan samtaler kan planlegges og gjennomføres. Lærerne selv svarer at samtale tar for lang tid (Hertzberg 2012). Mange lærere dropper altså en god arbeidsmåte fordi det er for tidkrevende og bruker andre arbeidsmåter som nok går raskere, men som ikke fører til samme grad av forståelse og læring. I tillegg spiller nok usikkerhet rundt hva som skiller en lærende samtale fra generelt prat eller diskusjon.

Pedagogisk teori og forskning presenterer samtale som viktig for læring (Alexander 2005, 2008 og 2013, Aukrust 2001, Dysthe 2001 og 2013, Hertzberg 2012, Mercer og Hodgkinson 2008, Resnick m.fl. 2008, Resnick m.fl. 2015). I tråd med dette legger læreplanen opp til muntlig aktivitet med vekt på refleksjon, drøfting og vurdering på en «undersøkende og systematisk» måte (Overordnet del 2017, side 15). I KRLE-planen står det at elevene i tillegg til å samtale, drøfte, reflektere og argumentere, skal arbeide med «filosofisk tenkemåte» og «etisk refleksjon». I planen for Religion og etikk står det at arbeidet med filosofi og etikk skal danne «grunnlag for egne meninger og valg». Den muntlige aktiviteten skal føre til forståelse og læring. Da må det være samtale og ikke prat.

Samtale er altså både en generell arbeidsmåte som fører til læring og sentralt i KRLE og Religion og etikk i form av religionsdialog og filosofisk samtale hvor målet er å «forandre» elevene slik at de blir mer åpne, reflekterte og moralske og bedre i stand til å tenke selv og ta gode valg. Igjen er det slik at det må være samtale og ikke prat for at noe slikt skal skje.

Samtale og prat

I Norsk ordbok (2005) skilles det mellom prat som noe uforpliktende «gemyttlig, uformell ... løs» mens det i en samtale er noe som drøftes og utvikles. All tale er i utgangspunktet et samspill mellom en som taler og en eller flere som lytter, men når man prater har man ikke behov for respons. Ofte vil man bare «prate fra seg» frustrasjon og oppgitthet for å få trøst, eller man vil si sin mening eller «si det som det er» uten å høre at man tar feil. På denne måten er prat en form for monolog som ikke innbyr til motsigelser og kritikk. Samtale, derimot, er dialog. Man trenger ikke bare noen som lytter, men noen som responderer slik at man ikke bare «snakker til veggen». De andres respons gir en mulighet til å utvikle egne ideer og forstå bedre.

Det er et problem at samtale lett forveksles med prat. Det vil si at både lærere og elever oppfatter at læreplanens krav om at elevene skal samtale, er oppfylt gjennom at elevene sier hva de føler og mener, og slår seg til ro med at «vi mener forskjellig». For at elevene skal forstå og lære må de gå utover mer eller mindre spontan meningsutveksling og i stedet undersøke det som sies sammen. De må ha lærende samtaler hvor de får mulighet til å formulere seg klart, motsi, bli motsagt, forklare og utvikle hverandres tanker. Samtalen i klasserommet må ha et mål, være preget av struktur og elevene må samtale med hverandre. De må bli utfordret til å presentere det de tenker og det de kan, forklare og utvikle det videre i fellesskap og med hjelp av læreren som samtaleleder. Samtalen skal fungere som «stillas» i arbeidet med å skape mening i det de erfarer, hører og leser. Elevene må forholde seg både til fakta og til fornuft eller logikk gjennom å stille og svare på spørsmål som «Hvordan vet du

det?»), «Hvordan kom du fram til det?»), «Hvordan henger det sammen med ...?» og liknende. Det er lettere for dem å engasjere seg når de «presses», når medelever som vanligvis er raskt ute med å ta ordet holdes tilbake og når poenget ikke er å komme med riktig svar raskt.

Den britiske pedagogen Robin Alexander sier at samtale bør være en sentral arbeidsmåte i alle klasserom, men "not just any talk", det må være «the right kind of talk» (Alexander 2005, side 5 og 10) eller som den amerikanske pedagogen Lauren Resnick sier: «a certain form of classroom talk» (Resnick m.fl. 2008 og 2015). Samtalen i klasserommet må derfor være ledd i en bevisst plan og læreren må styre med tanke på at elevene skal nå faglige mål. (Alexander 2005, side 34 og 2008, side 113 og 185). Den må engasjere hele klassen, elevene må lytte til hverandre, bygge på det som blir sagt og sette det inn i en større sammenheng.

Filosofisk samtale

Erfaringer med filosofisk samtale kan gjøre dette klarere. Slik samtale kjenner vi fra filosofen Sokrates som for 2500 år siden gikk rundt i Athens gater og samtalte med folk om filosofiske spørsmål. Hans oppgave var ikke å fortelle folk hva de skulle tenke, men få dem til å tenke selv gjennom å stille spørsmål, kreve svar og sette svarene opp mot hverandre. Hans utgangspunkt er at forståelse er noe man må tilegne seg gjennom egen tenkning. For å klare det trenger man andres erfaringer og ideer samt krav om å forklare egne tanker og forholde seg til det andre sier. Deltakerne oppnår innsikt underveis ved hjelp av hverandre på samme måte som man i sosiokulturelt syn på læring legger vekt på at elevene skaper kunnskap sammen og ved hjelp av hverandre.

I en filosofisk samtale skal man ikke bare lytte til hverandre og forsøke å forstå hverandre. Poenget er ikke å få fram at man tenker forskjellig og har forskjellige meninger, men å bruke forskjeller og uenighet til å gå dypere inn i og utrede det som er vanskelig eller uklart. Man skal bli utfordret og teste egne ideer opp mot andres innvendinger gjennom å prøve ut tanker, måtte forklare og begrunne, og i noen tilfeller, oppgi sitt standpunkt.

Kritisk tenkning

Å kunne skille mellom godt, dårlig, rett og galt kalles å ha kritisk evne eller dømmekraft. Alt er ikke det samme. Noe er sant eller sannere, noe er godt eller bedre. Å ha «evne til kritisk tenkning» (Læringsplakaten 2006) handler om å søke viten gjennom å sjekke om påstander og teorier stemmer. Det handler også om å kunne velge eller ta stilling, være bevisst kriterier for bedømming samt søke alternativer og muligheter. I tillegg dreier det seg om å kunne håndtere tvil og forholde seg til at man på mange viktige områder ikke kan bli helt sikker.

Å være kritisk betyr ikke at man angriper personer, men at man undersøker påstander om hvordan ting er eller henger sammen. Kritik må utøves saklig gjennom å bruke fakta, erfaringer og fornuft for å vise på hvilken måte noe er feil eller dårlig. Det handler ikke om hva man liker eller ønsker, men om hva som er riktig, dvs. fakta, og mulig, dvs. fornuftig eller logisk. Å bli utsatt for kritikk betyr dermed ikke at man blir krenket, tvert om kan det bety at man blir lyttet til og blir tatt på alvor. Det kan selvsagt være ubehagelig, derfor er det viktig å ha form og struktur som får fram at dette ikke handler om den enkeltes person, men om å vite og forstå bedre ved hjelp av hverandre.

Det finnes motstridende interesser og undertrykkelse i verden. Man har makt hvis andre tror at man vet og kan best. Kritisk tenkning gjør oss mer motstandsdyktige overfor folk som vil lure oss eller undertrykke og utnytte oss. Vi blir bedre samfunnsborgere fordi et kritisk blikk gjør det lettere å se problemer og urettferdigheter, men også løsninger.

Å være kritisk består i å

- lytte og lese nøye.
- vurdere det som påstås.
- vurdere sine egne oppfatninger.
- være åpen for flere muligheter og søke kunnskap.
- kunne ta den andres perspektiv.
- ha gode grunner for det man sier.

- finne fram til løsninger.
- basere seg på erfaringer, kunnskaper og logikk, ikke på det eller den man «liker».

Idealer som åpenhet, se flere sider og muligheter, skifte perspektiv, lytte, flerstemmighet osv. er ikke det samme som å påstå at det ikke finnes noe rett og galt, bra eller dårlig, sant eller usant. I filosofi er poenget at slike holdninger er nødvendig for at vi skal kunne komme fram til noe bra eller sant.

Elevene skal tenke og undersøke selv, de skal stille seg kritiske til det de leser og hører og de skal oppmuntres til å komme fram til egne svar i for eksempel etikk og samfunnsspørsmål. Dette betyr ikke at skolen skal formidle at kunnskap, normer og vurderinger er subjektive eller relative, i den forstand at ett syn like bra som et annet. Tvert om handler kritisk evne om å kunne forholde seg til felles regler for redelighet og saklighet, samt å respektere empiri og logikk. Som det står i innledningen til læreplanen «dømmekraft utvikles ved å vurdere ytringer og uttelsler mot standarder». Det er slike standarder som sikrer at vurdering ikke ender opp i subjektiv synsing.